

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали
ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Львів, 17 травня 2019 р.

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 15 травня 2019 року, протокол № 4.

Рецензенти:

Кривопишина Олена Анатоліївна – доктор психологічних наук, професор;
Сікорський Петро Іванович – доктор педагогічних наук, професор.

Особистість в екстремальних умовах : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (17 травня 2019 р., м. Львів).
Львів, 2019. 140 с.

Редакційна колегія:

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України **Козяр М. М.**;
доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;
доктор психологічних наук, професор **Кривопишина О. А.**;
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;
кандидат психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.**;
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник).

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються психологічні особливості діяльності особистості в екстремальних умовах, психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійної діяльності, сучасний стан і перспективи психологічного супроводу особистості, яка перебуває в екстремальних умовах, міждисциплінарні гуманітарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Зміст

Розділ 1 Психологічні особливості діяльності особистості в екстремальних умовах

Романюк Л. В. Становлення цінностей у кризовому просторі	7
Волошок О. В., Чолій С. М. Психологічні прийоми зниження тривоги особистості у стресовій ситуації	10
Сулятицький І. В., Ронік А. О. Приховані чинники екстремальності в соціопсихіці українства	13
Березницька У. О. Психічні стани військовослужбовців після повернення із зони ведення бойових дій	15
Бідна О. С. Прояви емоційного вигорання співробітників ДСНС України	18
Коструліна Ю. С. Від «воєнного неврозу» до ПТСР	20
Опалінська М. М. Відповідальність майбутнього офіцера як професійно важлива якість в умовах виконання службово-бойових завдань	24
Шакун Я. С. Досвід психологічної підготовки військовослужбовців збройних сил США та Ізраїлю	26

Розділ 2 Психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійної діяльності

Коваль М. С. Структура інформаційно-освітнього середовища закладу вищої освіти ДСНС України	29
Васянович Г. П., Великий Р. Г. Професійна підготовка майбутнього соціального працівника в технічному університеті	32
Литвин А. В., Литвин О. Г. Перспективи інформатизації закладів вищої освіти	35
Руденко Л. А., Козяр М. М. Здоров'язбережувальне освітнє середовище як чинник підготовки особистості до діяльності в екстремальних умовах	39
Шуневич Б. І. Сучасні можливості використання дистанційних і масових відкритих онлайн-курсів для навчання майбутніх психологів	41
Ваврик Р. В. Особливості професійної підготовки курсантів кафедри музичного мистецтва в контексті сучасної педагогіки	44

ся різні культурні заходи: екскурсії «Містом Лева», «Золотим кільцем улюбленого міста», культпоходи в музеї, театри і т. ін. Студенти і курсанти під проводом кураторів, викладачів організують цікаві зустрічі з видатними науковцями, культурними діячами міста й області тощо.

Останнім часом студенти і курсанти беруть активну участь у різноманітних заходах наукового і культурно-соціального спрямування (науково-практичні конференції, колоквиуми, семінари, диспути, діалоги культур тощо), де відбувається обмін досвідом, налагоджуються нові знайомства і взаємозв'язки, які сприяють духовному зростанню особистості. Майбутні фахівці взаємно навчаються вдосконаленню власного досвіду стосовно соціального супроводу (соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій людей), ефективному застосуванню соціальних норм, соціальних технологій, а головне – усвідомлюють свою морально-правову відповідальність за свою діяльність. У них формуються і розвиваються такі духовні якості, як: милосердя, емпатійність, почуття морального добра, справедливості, любові та совісті. Це своєю чергою дозволить майбутньому соціальному працівникові гуманно ставитися не лише до соціально занедбаних, безпритульних дітей (дітей, які мають особливі потреби), а й до людей похилого віку, тих, хто пережив тяжкі життєві випробування. Це додає самому майбутньому соціальному працівникові впевненість у тому, наскільки потрібно іншим, всьому суспільству і Богові, є його професія, отже, саме тут він знаходить підкріплення власного соціального самовизначення й самореалізації.

Отже, на основі викладеного можна зробити висновок про те, що професійна підготовка майбутнього соціального працівника залишається актуальною проблемою. Вона здійснюється як у класичних, гуманітарних, так і в технічних університетах на двох рівнях: суто професійному й особистісному, які повинні утворювати єдину цілісність, щоб ця підготовка була продуктивною і відповідала запитам суспільства й особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васянович Г. П., Логвиненко В. М. Соціальна робота: методологічні аспекти наукових досліджень. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток* : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 24-25 травня 2018 р. / За заг. ред. Кривачук Л. Ф., Нагірняка М. Я. Львів : СПОЛОМ, 2018. С. 151–162.
2. Васянович Г. П. Соціальна робота у педагогічній теорії і практиці Василя Сухомлинського (до 100-річчя від дня народження геніального українського педагога). *Василь Сухомлинський* : наукові праці / упоряд. та наук. ред. П. І. Сікорський, Д. Д. Герцюк. Львів : Бадікова Н. О., 2018. С. 129–141.
3. Карпенко О. Г. Соціальний працівник. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремень. К. : Юрінком Інтер, 2008. С. 851–852.

Литвин А. В., Литвин О. Г., м. Львів

ПЕРСПЕКТИВИ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У новому тисячолітті технології розвиваються вражаючими темпами. Відбувається становлення нової епохи глобального світу, в якому невпинно розширюються взаємозв'язки і співпраця держав, інтенсивно формуються загальний інформаційний простір і транснаціональний ринок виробничих ресурсів. Нині-

шне ускладнення міждержавних відносин та етнічні конфлікти, що їх супроводжують, є лише виявом опору країн, очільники яких живуть минулим.

Парадигмою розвитку суспільства й економіки виступає модель «високих технологій», яка базується на інформаційно-комунікаційній інфраструктурі. Розвинуті країни створили передумови для зародження нового технологічного укладу, який передбачає інтенсивне взаємозбагачення різних науково-технологічних напрямів (мікроелектроніка, нанотехнології, комп'ютерні науки, біотехнологія та ін.). Очікується, що прогрес у цих напрямках, галузі штучного інтелекту, інтеграції людини з комп'ютерними системами призведе до технологічної сингулярності (вибухоподібного зростання швидкості науково-технічного прогресу). Проте їх реалізація неможлива без випереджального розвитку й ефективного застосування людського капіталу. Тому заклади освіти нині повинні бути здатні ефективно реагувати на зміну потреб у професійній освіті, а також упроваджувати більш гнучкі форми своєї організації та способи функціонування [2, с. 41].

Наприкінці ХХ ст., незважаючи на недостатнє фінансування, новітні здобутки інформатизації активно запроваджувалися в навчальний процес. Зокрема, розпочали створюватися та постачатися в заклади педагогічні програмні засоби (ППЗ) для професійної освіти, для чого були розроблені відповідні принципи їх побудови і застосування. З'явилися концепції створення електронних навчально-методичних комплексів (ЕНМК). Розповсюдилась ідея побудови інформаційно-освітнього середовища на основі різноманітних електронних освітніх ресурсів (ЕОР) і систем управління навчанням. Активно вивчалось, які елементи й аспекти комп'ютерно орієнтованого навчання більш доцільні для різних профілів і рівнів професійної освіти тощо.

У вищій школі інформатизацію реалізували, передусім, із метою вдосконалення дистанційного навчання. Крім програмного забезпечення та високовартісного комп'ютерного обладнання, комплексу електронних навчальних курсів, лабораторних робіт, тестових завдань, розроблених із кожної спеціальності, а також іншого навчально-методичного забезпечення, це потребує підготовлених відповідним чином науково-педагогічних працівників. Завдяки впровадженню в закладах вищої освіти систем управління навчанням (переважно LMS Moodle, що зараз позиціонується як навчальна платформа), на їх основі викладачі більшості нині створили і розвивають за європейським зразком віртуальне інформаційно-освітнє середовище, що допомагає студентам як на етапі засвоєння (за рахунок розміщення навчального матеріалу в текстовій і графічній формі, методичних рекомендацій, прикладів, додаткових джерел інформації тощо), так і на етапі оцінювання навчальної успішності (різні види тестового контролю). Однак із досвіду можемо стверджувати, що наповнити це середовище, незважаючи на певний опір викладачів, які змушені надавати в загальний доступ свою інтелектуальну власність (курси лекцій, інколи авторські), виявилось простіше, ніж переконати студентів систематично й адекватно його використовувати. Подекуди застосування інформаційно-освітнього середовища більше мотивує не студентів і курсантів, а викладачів. Адже воно передбачає так зване «перевернуте навчання», за якого пасивною діяльністю (тобто ознайомленням із лекціями і додатковим матеріалом) студенти повинні займатися вдома, а аудиторний час присвячується обговоренню інформації

на глибшому рівні, проектній, пошуковій діяльності. У цій методичній концепції освіта розглядається як навчальна модель наукового пошуку, а завдання педагога – навчити вчитися (відрізнити головне від другорядного, фундаментальне від прикладного, зрозуміти ієрархію та структуру науки, розрізнити її компоненти тощо). Не секрет, що головним показником ефективності освіти нині є не обсяг засвоєних конкретних знань, а здатність самостійно здобувати і використовувати знання, вміння та навички (тобто компетентність). До речі, в європейських університетах викладач за такою методикою працює з групою 7–10 студентів, що нашими нормативами поки що не передбачено. Зауважимо, що в багатьох закордонних університетах викладач, який хоче влаштуватися на роботу, готує власний навчальний курс у повноцінній електронній формі та подає його на розгляд адміністрації. Після тривалого аналізу та рецензування в разі позитивного рішення з ним підписують контракт на певний термін (як правило 5 р.), а розроблений курс стає власністю закладу. Вочевидь, такі або подібні підходи чекають у найближчому майбутньому на нашу систему освіти.

Інформатизація вищої освіти передбачає невинне формування та розвиток комп'ютерно-технологічної платформи інформаційного освітнього простору, електронних освітніх ресурсів та електронних навчально-методичних комплексів і мережних сервісів. Перспективні форми і методи організації освіти, до яких належать комп'ютерно орієнтовані технології навчання, будуються на основі принципів відкритої освіти. Це не лише передбачає використання найсучасніших здобутків психології, педагогіки, освітньої практики і науково-технічного прогресу, а й забезпечує відтворення світових тенденцій розвитку освітніх систем, зумовлює інтеграцію українських освітніх закладів у світовий інформаційний освітній простір [1, с. 4]. Високотехнологічний, інноваційно-інвестиційний характер функціонування та розбудови освітньої галузі визначають положення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки [4]. Безперечно, засоби ІКТ допомагають перетворити освітній процес у спільну навчальну діяльність, зблизити позиції педагогів і студентів, активізувати їхній творчий потенціал щодо самостійної роботи з отримання знань. Однак, незважаючи на виконану науковцями і практиками роботу в напрямі ІКТ-підтримки процесів навчання й управління освітою, створення інформаційного освітнього простору, масштаби використання електронних ресурсів, зокрема високоякісних, наразі в Україні є неприпустимо низькими, передусім через обмежене фінансування [1, с. 8].

Першочергового науково-методичного опрацювання потребують проблеми педагогічної інформатики, спрямовані на: застосування технологій хмарних обчислень в освітньому процесі та проектування хмарного освітнього середовища; вдосконалення методики створення комп'ютерно орієнтованих платформ навчання; створення автоматизованих бібліотечних систем; розроблення педагогічно доцільних ЕОР та ЕНМК; використання мобільних Інтернет-пристроїв як засобів навчання тощо.

У найближчі роки є підстави очікувати:

1. Вдосконалення освітніх стандартів з урахуванням інформатизації.

2. Розвитку змісту інформатичної освіти та комп'ютерно орієнтованих педагогічних технологій, наповнення їх ЕОР і Smart-технологіями.

3. Наближення властивостей інформаційно-освітнього середовища до вимог відкритих систем освіти.

4. Зростання мобільності навчання шляхом комплектування учасників освітнього процесу персональними ІКТ-засобами.

5. Підвищення якості проектування та супроводу програмно-апаратних засобів і додатків, надійності надання послуг завдяки типізації ІКТ-продуктів, використання інтегрованих ІКТ-рішень.

6. Масштабного впровадження перспективних функцій навчальних ІКТ-систем (наприклад, IP-спостереження та контролю з використанням Інтернет-протоколу; моніторингу процесу інформатизації та ін.).

7. Переходу до застосування в освітній практиці відкритих ІКТ-стандартів і програмних засобів із відкритим кодом.

8. Унормування функцій ІКТ-підрозділів навчальних закладів, оптимізації їх штатної та організаційної структури завдяки аутсорсінгу та використанню хмарних продуктів і ресурсів.

9. Скорочення термінів і зменшення витрат на впровадження, модернізацію, оновлення засобів і технологій інформатизації освіти, обслуговування, підтримання та інформаційну безпеку ІКТ-систем навчальних закладів [1, с. 16].

10. Застосування технології віртуальної реальності для формування професійно-практичних умінь і навичок обслуговування, експлуатації та контролю за роботою технологічного обладнання.

11. Упровадження у професійну підготовку інтелектуальних систем навчання, що виконуватимуть функції персонального викладача.

12. Використання технології блокчейн для зберігання важливої цифрової інформації та автоматизації роботи в електронній навчальній платформі.

Застосування інтелектуальних систем навчання (intelligent tutoring system), що використовують методи штучного інтелекту, змістять фокус освітнього процесу від надання інформації до адаптивних методів, які відповідають потребам конкретного студента. Робота з ІКТ стане ще більш інтуїтивною. Активно впроваджуватимуться системи «і3» (інтелектуальних інформаційних інтерфейсів), які об'єднують різноманітні функції, пристрої та засоби з метою максимально спрощеного опрацювання інформації. Зростатиме застосування експертних систем, нейронних мереж, генетичних алгоритмів, багатоагентних систем, тобто систем штучного інтелекту, призначених для опрацювання даних, що слабо формалізуються, «нечітких» знань. Багатоагентні системи, що функціонуватимуть у віртуальних середовищах, будуть посередниками між викладачем і студентом у процесі навчання. Провідна роль при цьому належатиме, на думку науковців, інтелектуальним агентам, службові підсистеми яких – це бази знань, які діють на принципах експертних систем і нейронних мереж. Інтелектуальні агенти матимуть набір стратегій поведінки, включно з можливістю комунікативних дій і здатністю до еволюції. У перспективі ці системи стануть основою функціонування віртуальних закладів освіти [3, с. 52-53].

Інформатизація невпинно перетворюється на системотвірний чинник, змінюючи систему освіти в цілому, вимагаючи перебудови змісту й організації навчально-виховної діяльності. При цьому новітні та традиційні методи навчання мають гармонійно доповнювати один одного як частини єдиного інформаційно-освітнього середовища. Використання когнітивних можливостей ІКТ має сприяти вирішенню педагогічних завдань, які складно або неможливо розв'язати чинними методами. Нині відбувається переосмислення самої сутності освіти. Вирішити проблеми формування кадрового потенціалу інформаційного суспільства покликана концепція розвивального та випереджального навчання. Це потребує, передусім, підвищення рівня ІКТ-компетентності викладачів, керівників та адміністрації закладів.

Нині є всі підстави очікувати подальшого прискорення науково-технологічного прогресу, зростання сектора «економіки знань» (Ф. Махлуп). Однак зазначимо, що темпи розповсюдження ІКТ в усіх сферах суспільного життя разом із позитивними наслідками викликають і низку проблем. Зміна звичного життєвого укладу протягом менш ніж одного покоління, відома як «шок майбутнього» (Е. Тоффлер), викликає труднощі адаптації людини до нових умов, необхідність перманентно вчитися та перекваліфіковуватися. Невпинне вдосконалення та розвиток засобів ІКТ вимагає безперервного навчання, в тому числі неформальної освіти.

Отже, розвиток суспільства знань, виникає життєву необхідність підготовки кожного фахівця як відповідальної особистості, що володіє необхідним рівнем інформаційної культури. Це провідне перспективне завдання закладів вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Проблеми та перспективи інформатизації системи освіти в Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія №2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання* : зб. наук. праць. 2012. № 13 (20). С. 3–18.
2. Кремень В. Г. Людина перед викликом цивілізації: творчість, людина, освіта. *Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура* / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2008. С. 9–48.
3. Литвин А. В. Інформатизація освіти і інформаційна складова професійної підготовки спеціалістів у ПТНЗ: прогностичний аспект. *Імідж сучасного педагога*. 2012. № 5 (124). С. 51–55.
4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки : схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року №344/2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

Руденко Л. А., Козяр М. М., м. Львів

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ПІДГОТОВКИ ОСОБИСТОСТІ ДО ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

У сучасному світі здоров'я нації свідчить про рівень цивілізованості країни, відображає її соціально-економічний стан. У зв'язку з цим проблеми його збереження у населення є першочерговими у політиці держав із розвиненою економікою. В Україні право кожної людини на охорону здоров'я гарантується Конституцією. Але, за даними соціологічних досліджень, рівень здоров'я українців суттєво поступається розвинутим країнам світу. Серед об'єктів підвищеного ризику науковці в галузі психології, педагогіки та медицини називають середовище закладу освіти. Тривалі реформи та відсутність стабільності в су-